

Κείμενα Οικονομικής & Διεθνοπολιτικής Ανάλυσης
κ-ΟιΔΑ

2018-21

**Οι μελλοντικές επεκτάσεις του Νοτίου
Διαδρόμου Φυσικού Αερίου της Ε.Ε. Μετά το
2020 τι;**

Δρ. Μαρίκα Καραγιάννη

Οι μελλοντικές επεκτάσεις του Νοτίου Διαδρόμου Φυσικού Αερίου της Ε.Ε. Μετά το 2020 τι;

Δρ. Μαρίκα Καραγιάννη

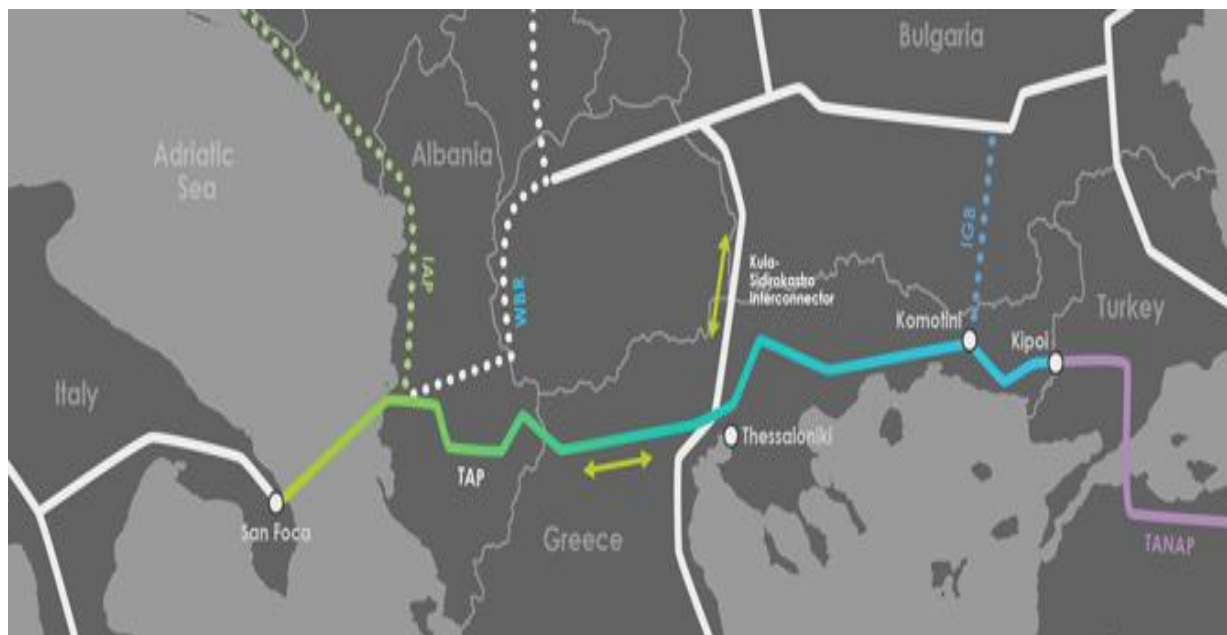
Το μεγαλεπήβολο σχέδιο της Ε.Ε. για διαφοροποίηση των πηγών προμήθειας και των οδεύσεων του φυσικού αερίου για την Ευρώπη «Νότιος Διάδρομος Φυσικού Αερίου της Ε.Ε.» (Southern Gas Corridor) βρίσκεται πλέον στη φάση της πλήρους υλοποίησής του. Στις 12/06/2018 εγκαινιάστηκε στο Eski Sehir της Τουρκίας από τον Τούρκο Πρόεδρο Erdogan ο αγωγός φυσικού αερίου TANAP (Trans Anatolian Pipeline), αγωγός μήκους 1.850 χλμ, ο οποίος αποτελεί το μεγαλύτερο τμήμα του μήκους 3.500 χλμ Νοτίου Διαδρόμου. Ο TANAP, με προϋπολογισμό \$ 8 δις, θα μεταφέρει από το κοιτάσμα Shah Deniz II του Αζερμπαϊτζάν αρχικά 2 δις κ.μ. φυσικού αερίου στην Τουρκία για την εγχώρια κατανάλωση, με προοπτική σταδιακής αύξησης του όγκου μεταφοράς στα 6 δις κ. μ. και επιπλέον 10 δις κ. μ. στην Ευρώπη το 2020. Τα 10 δις κ. μ. θα παραδίδονται στην Ευρώπη, ήτοι Ελλάδα, Αλβανία και Ιταλία, μέσω του έτερου αγωγού του Νοτίου Διαδρόμου TAP (Trans Adriatic Pipeline), ο οποίος βρίσκεται στην τελική φάση της κατασκευής του και αναμένεται να είναι σε θέση να τροφοδοτηθεί με φυσικό αέριο επίσης το 2020.

Πηγή: TANAP

Μέχρι στιγμής, το έργο προχωρά εντός χρονοδιαγραμμάτων και παρά τις όποιες αντιδράσεις τοπικών κοινωνιών σε Ελλάδα και Ιταλία υπήρξαν. Τώρα πλέον, τόσο από τις εμπλεκόμενες στην κοινοπραξία του TAP εταιρείες όσο και από την Ε.Ε. το ενδιαφέρον εστιάζεται στη μετά 2020 εποχή.

Ως πρώτη διασύνδεση με τον TAP και παράλληλα με αυτόν, προωθείται από την ελληνική ΔΕΠΑ και τη βουλγαρική BULGARGAZ η κατασκευή του Διασυνδετηρίου Αγωγού Ελλάδας- Βουλγαρίας (IGB), μήκους 182 χλμ, με σημείο εκκίνησης την Κομοτηνή και απόληξη τη Stara Zagora , συνδέοντας τα δίκτυα φυσικού αερίου Ελλάδος και Βουλγαρίας με το φυσικό αέριο του Shah Deniz II, ενώ θα υπάρχει και η δυνατότητα αντίστροφης ροής (reverse flow). Η ετήσια μεταφορική ικανότητα του IGB ορίζεται κατ'αρχήν στα 3 δις κ.μ. με δυνατότητα αύξησης στα 5 δις κ.μ. με την κατασκευή σταθμού συμπίεσης. Η κατασκευή του έργου προγραμματίζεται να ξεκινήσει εντός του 2018 και η έναρξη λειτουργίας του προσδιορίζεται επίσης για το 2020, παράλληλα με τον TAP.

Πηγή: TAP

Το ερώτημα, που τίθεται πλέον επιτακτικά, αφορά στην προβλεπόμενη προοπτική επέκτασης της μεταφορικής ικανότητας του Νοτίου Διαδρόμου από τα αρχικά 10 δις κ.μ. στα 20 δις κ.μ. και στο πώς αυτή η επέκταση θα καταστεί εφικτή, προκειμένου σταδιακά η Ευρώπη να μπορεί να αποκτήσει μία πραγματική και όχι συμβολική διαφοροποίηση στις πηγές προμήθειας του φυσικού αερίου, που καταναλώνει, δεδομένου ότι 10 δις κ.μ. αποτελούν μία πολύ μικρή ποσότητα φυσικού αερίου, αν λάβει κανείς υπόψη τις μαζικές εισαγωγές από Ρωσία και LNG από Αλγερία.

Στα εγκαίνια του TANAP, σημειώθηκαν δύο παρουσίες ξένων ηγετών, οι οποίοι προσεκλήθησαν από τον Τούρκο Πρόεδρο προσωπικά: του Σέρβου πρωθυπουργού Alexander Vucic και του Ουκρανού Προέδρου Petro Poroshenko. Ο Erdogan προσκάλεσε τον Vucic κατά την τηλεφωνική συνομιλία που είχαν στις 03/06/2018, όπου συζητήθηκαν θέματα οικονομικής και ενεργειακής συνεργασίας. Η Σερβία, αν και παραδοσιακή φίλη και σύμμαχος με τη Ρωσία, ενδιαφέρεται άμεσα για την εξασφάλιση νέας οδού προμήθειας φυσικού αερίου, καθώς η Ρωσία έχει ανακοινώσει ότι μετά το 2019, οπότε και λήγει το συμβόλαιο Gazprom- Naftogaz, θα σταματήσει την παροχή φυσικού αερίου προς την Ευρώπη μέσω Ουκρανίας.

Για τον ίδιο λόγο, από ρωσικής και τουρκικής πλευράς προωθείται τάχιστα η κατασκευή και του έτερου αγωγού φυσικού αερίου Turkish Stream, για τον οποίο, σε πρόσφατες δηλώσεις του στην Αθήνα, ο πρέσβης της Ρωσίας στην Ε.Ε. Vladimir Chizon υπογράμμισε ότι μόνο αν λάβει τις απαραίτητες διαβεβαιώσεις από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Ρωσία θα προχωρήσει στην κατασκευή της δεύτερης γραμμής του αγωγού. «Η πρώτη υποθαλάσσια γραμμή του Turkish Stream, η οποία προορίζεται για τους Τούρκους καταναλωτές, έχει σχεδόν ολοκληρωθεί. Η δεύτερη γραμμή, δεν έχει ξεκινήσει ακόμα. Αλλά θα την κατασκευάσουν με την προϋπόθεση ότι υπάρχουν εγγυήσεις από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή», σημείωσε ο Chizon, αναφερόμενος στην προμήθεια με ρωσικό φυσικό αέριο της Νότιας και Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Πηγή: www.energia.gr

Μία από τις χώρες των Βαλκανίων, που αντιμετωπίζει θετικά την υλοποίηση του Turkish Stream και την, μέσω αυτού, προμήθεια, φυσικού αερίου από τη Ρωσία, είναι η Σερβία. Στα τέλη Μαΐου τ.ε., ο Σέρβος Υπουργός Ενέργειας, Alexander Antic δήλωσε ότι η Σερβία ελπίζει σε προμήθεια ποσοτήτων φυσικού αερίου μέσω του Turkish Stream, καθώς και να γίνει χώρα διέλευσης του αγωγού. Παράλληλα με τον Turkish Stream και στην προσπάθειά της να ενταχθεί και αυτή στον ενεργειακό χάρτη της ΝΑ Ευρώπης, η Σερβία υποστηρίζει και μία μελλοντική διασύνδεσή της με το Νότιο Διάδρομο και τον TAP. Στη Σύνοδο Ε.Ε. – Δυτικών Βαλκανίων τον Μάιο τ.ε. στη Σόφια, η Σερβία υπέγραψε Κοινή Δήλωση Προθέσεων με τη Βουλγαρία, με αντικείμενο την κατασκευή του διασυνδετήριου αγωγού Σερβίας-Βουλγαρίας Nis- Dmitrograd, με στόχο τη διασύνδεσή του με τον TAP, στη δεύτερη φάση της επέκτασης του τελευταίου στα 20 δις κ.μ. Το σερβικό τμήμα του αγωγού αυτού έχει ήδη ενταχθεί στα Έργα Προτεραιότητας της Ε.Ε. και θα χρηματοδοτηθεί με 49.6 εκατ. Ευρώ, ενώ το υπόλοιπο ποσό θα εξασφαλιστεί με δάνειο από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων. Ερώτημα παραμένει αν η διασύνδεση θα γίνει σε υποσταθμό του TAP στην Ελλάδα ή θα διασυνδεθεί με τον TANAP στο ευρωπαϊκό τμήμα της Τουρκίας. Σημειώνεται ότι η Άγκυρα προωθεί επιτακτικά τη δεύτερη εκδοχή.

Η δεύτερη παρουσία ιδιαίτερης σημασίας στα εγκαίνια του TANAP ήταν αυτή του Ουκρανού Προέδρου, ο οποίος στην ομιλία του δήλωσε ότι «Η Ουκρανία είναι έτοιμη να διαφοροποιήσει τις πηγές προμήθειας ενέργειας και να αρχίσει να λαμβάνει φυσικό αέριο από τον TANAP μέσω Βουλγαρίας και Ρουμανίας». Ο Poroshenko χαρακτήρισε τον TANAP ως «έργο με τεράστια συμβολή στην ευημερία της ευρύτερης περιοχής. Δεν είναι μόνο ένα νέο έργο, αλλά και ένα νέο στάδιο στην περαιτέρω ανάπτυξη των κοιτασμάτων φυσικού αερίου, που θα τροφοδοτήσουν το Ευρωπαϊκό σύστημα στο μέλλον. Η Ουκρανία υποστηρίζει θερμά το έργο». Ήταν η πρώτη φορά που εκφράστηκε ρητά και με τον πλέον επίσημο τρόπο η προοπτική η Ουκρανία να λάβει φυσικό αέριο του Αζερμπαϊτζάν μέσω TANAP και διασυνδέσεων στη Νοτιοανατολική Ευρώπη σε αντίστροφη ροή, απαντώντας έτσι στην προοπτική διακοπής της παροχής του ρωσικού φυσικού αερίου μέσω των εδαφών της.

Εκ των ανωτέρω, προκύπτει αβίαστα η συντεταγμένη προσπάθεια της Τουρκίας όχι μόνο να αναδειχθεί σε κόμβο διαμετακόμισης φυσικού αερίου πολλαπλών πηγών και προελεύσεων- Ρωσίας, Αζερμπαϊτζάν, ενδεχομένως στο μέλλον και από Μέση Ανατολή- αλλά και να καταφέρει να ελέγξει, προοπτικά σε βάθος χρόνου, και τη διαμόρφωση των τιμών διέλευσης και πώλησης προς τους τελικούς Ευρωπαίους καταναλωτές, μέσω ενός «καλαθιού» (basket) ποσοτήτων φυσικού αερίου διαφορετικής προέλευσης, το οποίο θα είναι σε θέση να προτείνει και να διαπραγματεύεται κάθε φορά. Επιπλέον, δημιουργείται και το γεωπολιτικό ερώτημα κατά πόσον η Τουρκία υφίσταται κίνδυνος να εξελιχθεί σε

μία νέα Ουκρανία, με την έννοια ότι αν όλες οι ποσότητες φυσικού αερίου διαμετακομίζονται μέσω του εδάφους της, θα μπορεί να εκμεταλλεύεται αυτό το συγκριτικό πλεονέκτημα σε περιόδους κρίσης με όμορες χώρες, προκειμένου να εκβιάσει και να επιτύχει τους δικούς της στρατηγικούς στόχους, κατά το παράδειγμα της Ουκρανίας έναντι της Ρωσίας το 2009.

Αν αφήσουμε όμως τον Turkish Stream, η τροφοδότηση του οποίου με ρωσικό φυσικό αέριο είναι δεδομένη, το μέγα ερώτημα που τίθεται στην ενεργειακή βιομηχανία της Κασπίας εδώ και καιρό είναι το μέλλον της εξόρυξης και της παραγωγής φυσικού αερίου στο Αζερμπαϊτζάν, προκειμένου να μπορέσει να υλοποιηθεί η επέκταση του Νοτίου Διαδρόμου από τα 10 στα 20 δις κ.μ. και να δικαιολογηθεί η κατασκευή όλων των προαναφερθέντων διασυνδετηρίων αγωγών στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.

Πλέον συγκεκριμένα: Η οικονομία του Αζερμπαϊτζάν βυθίστηκε τα προηγούμενα χρόνια, συνεπεία των επί σειρά ετών χαμηλών τιμών του πετρελαίου, αλλά και της σχεδόν πλήρους εξάρτησης της οικονομίας από τον ενεργειακό τομέα, γνωστό ως φαινόμενο «Dutch Disease». Τους πρώτους 5 μήνες του 2016, η SOCAR παράγαγε 5.4 % λιγότερο φυσικό αέριο σε σύγκριση με το ίδιο χρονικό διάστημα του 2015, ήτοι 2.65 δις κ.μ. Η πτώση της παραγωγής φυσικού αερίου οδήγησε σε νέο γύρο συζητήσεων με τη ρωσική GAZPROM για εισαγωγές 3-5 δις κ.μ./ έτος, με το Μπακού να επιζητεί μεγαλύτερη μείωση στην τιμή του ρωσικού φυσικού αερίου, προκειμένου να καλύψει την εγχώρια κατανάλωση.

Επιπλέον, οι διεθνείς χαμηλές τιμές του πετρελαίου οδήγησαν το Αζερμπαϊτζάν σε πρόβλημα ρευστότητας, με αποτέλεσμα να ξεκινήσουν διαπραγματεύσεις με τους διεθνείς χρηματοπιστωτικούς θεσμούς, με σκοπό το δανεισμό έως και 5 δις \$, προκειμένου να καλυφθεί το χρηματοδοτικό σκέλος της χώρας στην κατασκευή του Νοτίου Διαδρόμου. Το Αζερμπαϊτζάν έχει ήδη πωλήσει Ευρωμόλογα αξίας 1 δις \$, ενώ υπέγραψε με την Παγκόσμια Τράπεζα συμφωνία δανείου ύψους 400 εκατ. \$ για τη χρηματοδότηση του ποσοστού συμμετοχής της Socar στην κατασκευή του TANAP. Η αποπληρωμή των 400 εκατ. \$ θα γίνει σε 10 χρόνια, με την εγγύηση του Αζερικού Δημοσίου. Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανάπτυξης και Ανασυγκρότησης (EBRD) ενέκρινε την παροχή απευθείας χρηματοδότησης ύψους 500 εκατ. \$ προς τη Socar για την κατασκευή του TAP. (Σ.Σ. η Socar συμμετέχει με ποσοστό 20% στην κοινοπραξία του TAP).

Λαμβάνοντας υπόψη αυτές τις δύσκολες οικονομικές συνθήκες στο Αζερμπαϊτζάν, η έρευνα και εξόρυξη στο κοιτάσμα Shah Deniz και τα λοιπά κοιτάσματα καθυστέρησαν λόγω έλλειψης επαρκούς χρηματοδότησης. Τίθεται ερώτημα αν και κατά πόσον τα πρώτα 10 δις κ.μ. για τον TAP θα είναι όντως διαθέσιμα το 2020, όπως επικαλείται η κοινοπραξία, αν και φαίνεται ότι τελικά θα είναι. Μία υποτυπώδης οικονομική ανάκαμψη έχει ξεκινήσει από το 2017 στη χώρα, καθώς οι τράπεζες, οι οποίες

βρέθηκαν στο χείλος της κατάρρευσης, έχουν ξεκινήσει να χορηγούν εκ νέου δάνεια. Εν αμφιβόλω όμως τελεί η περαιτέρω ανάπτυξη του κοιτάσματος, ήτοι η 3η Φάση, μετά το 2030, από την οποία προβλέπεται η αύξηση της διοχέτευσης του φυσικού αερίου στον TAP στα 20 δις κ.μ., προκειμένου το φυσικό αέριο του Shah Deniz να κατευθυνθεί προς τους διασυνδεδημένους αγωγούς στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.

Εκ των ανωτέρω, έχει καταστεί σαφές ότι το κοιτάσμα Shah Deniz του Αζερμπαιτζάν από μόνο του δε θα επαρκέσει για να καλύψει την επέκταση του Νοτίου Διαδρόμου στα 20 δις κ.μ. και ως εκ τούτου θα απαιτηθεί η συμπλήρωση φυσικού αερίου από άλλες πηγές. Για το λόγο αυτό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν έχει προβλέψει τη ρήτρα εξαίρεσης των τρίτων μερών (Third Party Exemption) για τη δεύτερη φάση λειτουργίας του Νοτίου Διαδρόμου μετά το 2020, αφήνοντας έτσι το περιθώριο να συμμετέχουν και άλλες χώρες πλην του Αζερμπαιτζάν στην προμήθεια με φυσικό αέριο στον αγωγό.

Για πρώτη φορά, η πρόθεση ανοίγματος του Νοτίου Διαδρόμου και σε άλλες πηγές φυσικού αερίου καταγράφηκε επισήμως στα Συμπεράσματα της 4ης Υπουργικής Συνάντησης του Συμβουλίου του Νοτίου Διαδρόμου της Ε.Ε., στο Μπακού στις 15/02/2018, όπου στην παράγραφο 9 αναφέρεται ότι:

«Υποδεχόμαστε το ενδιαφέρον και άλλων πιθανών προμηθευτών φυσικού αερίου από την Κασπία, την Κεντρική Ασία, τη Μέση Ανατολή, τη Λεκάνη της Μεσογείου και τη Μαύρη Θάλασσα να χρησιμοποιήσουν το Νότιο Διάδρομο για να στείλουν στην Ευρώπη και σε άλλες χώρες διαφοροποιημένες προμήθειες φυσικού αερίου».

Η Ε.Ε. αντιλαμβανόμενη πλέον το κενό στην προμήθεια φυσικού αερίου στο Νότιο Διάδρομο, που υπάρχει κίνδυνος να δημιουργηθεί, καλεί όλες τις ενδιαφερόμενες πιθανές χώρες παραγωγούς φυσικού αερίου να συμμετάσχουν. Μία πρώτη πιθανή εναλλακτική διαφαίνεται το ρωσικό φυσικό αέριο της Gazprom. Παρά το γεγονός ότι η βάση της συλλογιστικής του Νοτίου Διαδρόμου είναι η διαφοροποίηση από το ρωσικό φυσικό αέριο για την Ευρώπη, οι συνθήκες οδηγούν προς μία τέτοια εξέλιξη, δεδομένων των σταθερά καλών διμερών σχέσεων Ρωσίας- Αζερμπαιτζάν αλλά και των προσωπικών σχέσεων μεταξύ των Προέδρων των δύο χωρών. Το Μπακού δεν εμφανίζεται αντίθετο σε μία τέτοια προοπτική και φαίνεται ότι ούτε και η Ε.Ε. θα αντιταχθεί, εφόσον υπάρξει ένα διμερές συμβόλαιο Ρωσίας- Αζερμπαιτζάν, το οποίο θα εγγυάται τις απαραίτητες ποσότητες φυσικού αερίου.

Ως μία δεύτερη εναλλακτική εμφανίζεται το φυσικό αέριο της Ανατολικής Μεσογείου, εφόσον διαπιστωθούν και παραχθούν επαρκείς ποσότητες στο μέλλον, οι οποίες θα μπορούν να δικαιολογούν και εξαγωγές προς Ευρώπη.

Σε ό,τι αφορά την πιθανότητα έλευσης στην Ευρώπη φυσικού αερίου από το Τουρκμενιστάν, χώρα με πλούσια αποθέματα φυσικού αερίου, τα ερωτήματα είναι πολλά σχετικά με το κόστος κατασκευής του υποθαλασσίου στην Κασπία αγωγού TRANSCASPIAN GAS PIPELINE, και την τιμή

πώλησης του φυσικού αερίου του Τουρκμενιστάν στην ευρωπαϊκή αγορά. Μέχρι στιγμής, η υλοποίηση του εν λόγω σχεδίου δεν έχει καταστεί εφικτή λόγω των αντιδράσεων της Ρωσίας και της μη συμφωνίας των πέντε παράκτιων κρατών για ένα νέο νομικό καθεστώς στην Κασπία.

Μία σειρά ωστόσο τελευταίων εξελίξεων καταδεικνύουν μία κινητικότητα σε ό,τι αφορά το μέλλον του TRANSCASPIAN. Αφενός, από τις τελευταίες δηλώσεις των αρμοδίων Υφυπουργών εξωτερικών για την Κασπία αλλά και του Ρώσου Υπουργού εξωτερικών Sergei Lavron, διαφαίνεται ότι στην επικείμενη Σύνοδο Κορυφής των χωρών της Κασπίας στην Astana του Καζακιστάν, θα υπογραφεί η νέα Σύμβαση για το νομικό καθεστώς της Κασπίας, οπότε δεν θα απαιτείται η συναίνεση όλων των παράκτιων κρατών για την πόντιση ενός υποθαλάσσιου αγωγού. Αφετέρου, και ενόψει μίας τέτοιας εξέλιξης, η Ε.Ε., το Νοέμβριο 2017, ενέταξε τον αγωγό TRANSCASPIAN στα Έργα Προτεραιότητας της Ε.Ε. και επιπλέον ανακοίνωσε την έγκριση χρηματοδότησης ύψους 1.872 εκατ. Ευρώ για τη μελέτη σκοπιμότητας του αγωγού. Άξιο παρατήρησης είναι ότι η μελέτη ανατέθηκε ήδη στην εταιρεία White Stream Co. με έδρα την Τιφλίδα της Γεωργίας, μία εταιρεία, η οποία έχει συσταθεί εδώ και χρόνια με σκοπό υλοποίησης ενός άλλου αγωγού, του White Stream, υποθαλάσσιου στη Μαύρη Θάλασσα, ο οποίος θα ενώνει τα λιμάνια Batumi και Constanza.

Ο Νότιος Διάδρομος της Ε.Ε. αποτελεί ένα έργο πνοής και μεγάλης προοπτικής για την ενεργειακή ασφάλεια της Ε.Ε., η οποία, αντιμετωπίζοντας με ρεαλισμό τις εκάστοτε συνθήκες της παγκόσμιας ενεργειακής αγοράς, αφήνει όλα τα ενδεχόμενα ανοικτά για χρήση της εν λόγω υποδομής από όλες τις πιθανές πηγές προμήθειας φυσικού αερίου. Εκτιμάται ότι η πρόοδος της έρευνας και εξόρυξης στη νέα γενιά κοιτασμάτων της Κασπίας, ιδιαιτέρως στο Absheron, με εκτιμώμενα 350 δις κ.μ. και 45 εκατ. τόνους συμπυκνωμένου φυσικού αερίου και στα κυπριακά κοιτάσματα της Ανατολικής Μεσογείου θα καθορίσουν τα επόμενα βήματα στην υλοποίηση των διασυνδεδετήριων αγωγών στη Νοτιοανατολική Ευρώπη σε συνδυασμό και παράλληλα αφενός με το ρωσικό φυσικό αέριο και αφετέρου με την ταχέως αναδυόμενη αγορά LNG.